

Verborgen krenkingen

Sietske Waslander

Didactiefonline, september 2016

In de 'Staat van het Onderwijs' wijst de Inspectie op ongelijke kansen in het Nederlandse onderwijs. Leerlingen met vergelijkbare capaciteiten bewandelen, afhankelijk van het opleidingsniveau van hun ouders, heel verschillende wegen door ons stelsel. In onze gezamenlijke meritocratische droom hebben we standen-, klassen- en kastensamenlevingen ver achter ons gelaten. In onze meritocratie zouden verschillen tussen mensen louter het gevolg zijn van verschillen in individuele capaciteiten en eigen inzet. Verschillen die het gevolg zijn van sociale herkomst, etnische achtergrond en sexe vinden we oneerlijk en problematisch.

Al sinds de jaren '50 van de vorige eeuw wijzen sociologen op de keerzijden van de meritocratische droom. Het leidt namelijk tot het individualiseren van maatschappelijke problemen. Een voorbeeld. Iemand wordt neerslachtig in een situatie van armoede, werkloosheid en weinig perspectief. Een heel natuurlijke, zelfs gezonde reactie. Als we als samenleving vervolgens alleen aandacht hebben voor de neerslachtigheid van individuele mensen, verdwijnen de grote maatschappelijke problemen van armoede en werkloosheid buiten beeld.

Bij ongelijke onderwijskansen speelt iets vergelijkbaars. Het meritocratische ideaal is zó dominant, dat mensen er helemaal in geloven. Ook voor zichzelf. Succes is louter een individuele verdienste, het uitblijven van succes is persoonlijk falen. Leerlingen kunnen hun eigen prestaties toeschrijven aan zichzelf of juist aan externe factoren zoals de leraar, een goede dag of domme pech. De mate waarin leerlingen prestaties aan zichzelf toeschrijven hangt samen met iets waar leerlingen zelf helemaal niets aan kunnen doen, namelijk de inrichting van het [onderwijsstelsel](#). Kort door de bocht: in stelsels zoals het Nederlandse met veel verschillende leerwegen in het voortgezet onderwijs, denken leerlingen vaker dat prestaties vooral aan henzelf te danken en te wijten zijn. Leerlingen in de hoogste leerwegen denken dat hun goede prestaties aan eigen talent en inzet te danken zijn; leerlingen in de laagste leerwegen verwijten vooral zichzelf. Zo kruipt het maatschappelijke probleem van ongelijke kansen in leerlingen. Ze individualiseren het.

We weten al lang dat deze verborgen krenkingen van de meritocratie voor leerlingen in leerwegen die als 'laag' te boek staan, bijdragen aan een laag zelfbeeld, weinig zelfvertrouwen en weinig motivatie om naar school te gaan. We weten niet wat de gevolgen zijn voor leerlingen in 'hogere' leerwegen. Mijn hypothese is: een kwetsbaar ego, geringe weerbaarheid en moeilijk volwassen worden.